

ZAČETKI LOŠKEGA ŠOLSTVA

Freisinško gospostvo je dalo mestu Loki posebno zgodovinsko podobo. Vplivalo je tudi znatno na razvoj njenega šolstva. Medtem ko imamo za zgodovino najstarejšega šolstva v Sloveniji le skope podatke, lahko zasledujemo skoraj nepretrgoma razvoj loškega šolstva od 13. stol. dalje.

Začetki šolstva pri nas segajo v 8. stol., ko je sinoda v Aachenu zahtevala, naj bodo šole v vsakem samostanu in na sedežih škofij. Dečke so v teh šolah pripravljali za duhovnike. Učili so se branja, petja, računanja premičnih cerkvenih praznikov ter latinščine. Stolno šolo je vodil član kapitlja. Imenovali so ga magister scholarum, pozneje scolasticus.¹

V listinah ljubljanskega križevniškega reda iz 1271 se omenjata kot priči učitelj Jakob iz Ljubljane in Wolflinus-Scolasticus de Lak. Možno je, da je freisinški škof nastavil redovnika Wolflina v glavnem mestu freisinške posesti na Slovenskem, da pripravlja domači naraščaj za duhovnike.²

Prav tako je možno, da so imele tudi klarise že zelo zgodaj v Loki dekliško šolo. Leta 1358 je namreč kamniški župnik Otokar Blagoviški ustanovil samostan klaris.³ Ko je Jožef II. razpustil samostane, ki se niso ukvarjali z vzgojo mladine, so loški meščani prosili, naj jim pusti samostan klaris zaradi vzgoje. Listina (atestat) mesta Loke iz 1782 pravi, »da so bile tukajšnje redovnice sv. Klare že pred nekoliko stoletji poklicane v tukajšnje mesto, da tu osnujejo dekliško šolo, ki so jo prej in jo še sedaj skrbno vodijo«.⁴

Ker je samostanski arhiv v požaru 1660 skoraj popolnoma zgorel, ne moremo ugotoviti, kakšen je bil pouk v tej dekliški šoli. Imena klaris iz pomembnih rodbin Lambergov, Apfaltrerjev, Raubarjev, Hohenwarthov in dr. pa dajo slutiti, da so se tu izobraževala le dekleta plemenitašev in bogatih meščanov.

Od 13. stol. dalje pa se je loško mesto gospodarsko dvignilo. Zacetetele so razne obrti. Loški meščani so iskali trgovskih zvez z Reko, tvorili so prek Tolminskega na Furlansko in drugod.⁵ Trgovsko življenje, zlasti pa tovorjenje in menjava blaga je zahtevalo posebno izobrazbo. Meščani so v začetku ustanovljali zasebne šole, kamor so premožnejši trgovci pošiljali svoje sinove. Pozneje pa je te šole postopoma prevzelo mesto.⁶ V mestnih šolah so se učenci učili pisati pisma in javne listine, računanja, latinščine, materinega jezika in začetnega pouka realij.⁷

Ker so sredi 15. stol. v Loki prevladovali slovenski trgovci,⁸ je verjetno, da je bila loška mestna šola slovenska.

Meščani so se že v 15. stol. bojevali za neodvisnost svojega šolstva, kar priča pravda iz 1474 med župnikom Pankracijem Eckerjem ter glavarjem in gradiščanom v Loki Jurijem Lambergerjem ter loškimi svetovalstvom, ki je

izvolilo novega učitelja brez župnikovega privoljenja.⁹ Leta 1533 sta se pritožila mestni sodnik in svet zoper oskrbnika Gallenberga, ker je zaprl učitelja. Škof Filip je pozval Gallenberga pred svoje odposlance in mu prepovedal, da bi karkoli ukrenil zoper učitelja.⁹

Loka je imela vsaj 1538 že šolsko poslopje ob cerkvi sv. Jakoba, kar priča račun za popravilo mlina pod šolo.¹⁰

Učitelj je imel v tej dobi pomočnika-drumetra in je poleg pouka skrbel tudi za zborni petje, saj se oba omenjata ob škofovem obisku 1548.¹¹

V drugi polovici 15. stol. se je položaj Loke zelo poslabšal. Turki so dvakrat napadli mesto, potres 1511 pa je porušil mesto in grad. Podložniki so morali delati pri vzdrževanju obzidja in gradu, dajatve pa so se ne glede na prestano škodo zelo povečale. V uporih 1484, 1488 in 1515 so dajali duška nezadovoljstvu s fevdalnim gospodom. Vse to je pripravljalo tla za protestantizem, ki se je razširil v mestu, na podeželju pa so kmetje le v omejenem številu prevzemali novo vero.

Šolstvo v Loki je tudi v teh burnih časih imelo poseben položaj. Mesto je obdržalo staro mestno šolo. Učitelj je sodeloval s katoliško duhovščino pri verskih obredih, tako je bila 1586 ob smrti luteranskega plemiča Gabrijela Siegesdorferja katoliška duhovščina pripravljena, da za 15 gld. sodeluje pri pogrebnih svečanostih z učiteljem.¹³

Mestno šolo so obiskovali tudi revni otroci, kajti škofova komisija je 1586 obsodila dva luteranska meščana, da morata podariti vsak po tri kose sukna za špital, reveže in uboge šolarje.¹⁴

Vendar je bil vpliv protestantizma tako močan, da je loški protestant Štefan Pušer pri zaslišanju 1589 povedal, da ga je z novo vero seznanil učitelj Stendler,¹⁵ torej tisti Hans Stendler, o katerem je l. 1576 župnik Ambrož Hauman pisal škofu, da je bil enajst let učitelj, da je katoličan, ki zna nemški, kranjski, latinski, italijanski in bi bil sposoben za protipisarja.¹⁶

Luteranski meščani so ustanovili svojo nemško šolo in nastavili nemškega učitelja. Komisije, ki jih je pošiljal škof v Loko, da bi zatrle novo versko gibanje, so ostro nastopile tudi proti novi šoli. Učitelju so očitali, da v šoli pojejo med drugim tudi prepovedane psalme. Šolo so zaprli, učitelja pa pozvali na grad. Ker je naslednjo nedeljo spet pel luteranske pesmi, so ga ponovno klicali na grad. Ker se ni odzval, so poslali ponj biriče in ga prignali pred komisijo. Zaprli so ga za nekaj dni v grajski stolp ob kruhu in vodi. Izpustili so ga pod pogojem, da bo v štirinajstih dneh stopil v katoliško vero ali zapustil loško gospodstvo.¹⁷

Da pa so loški protestanti skrbeli tudi za višjo izobrazbo svojih sinov, priča zasliševanje Matija Križaja, člana notranjega sveta, ki je 1573 poslal sina študirat v Wittenberg.¹⁹

Ostri posegi freisinškega škofa, ki je pregnal iz mesta protestantsko usmerjene meščane in skušal z različnimi odredbami doseči, da bi vodili mesto izrazito katoliški možje, so tudi protestantsko šolo potisnili v ilegalo. Kot so se zatekali protestantski duhovniki v Puštal in na Faro v protestantske gradove, je gotovo našla tudi protestantska šola začasno pribežališče bodisi v hišah bogatih meščanov ali na gradovih.

Tridentinski cerkveni zbor je izdelal nadrobne predpise proti protestantski nevarnosti in v njih nakazal tudi pedagoške naloge katoliške cerkve: skrbeti mora za duhovniški naraščaj in za versko vzgojo otrok. Ker pa je bila verska vzgoja del bogoslužja, ni bilo potrebno ustanavljati šol. Na kmetih sploh ni

bilo šol, v maloštevilnih mestih pa so bile namenjene zgolj meščanskim otrokom. Tako je kranjska deželna vlada 1761 izjavila, da mladina razen krščanskega nauka ne zna ne brati ne pisati ne računati.²⁰

Med dvanajstimi mesti na Kranjskem, ki so 1761 imela mestno šolo, je bila tudi Škofja Loka.²¹

Učitelja v mestih, tako tudi v Loki, je nameščal in odpuščal še vedno mestni svet v sporazumu z mestnim župnikom.²² Večinoma je bilo poučevanje le postranski učiteljev poklic, učitelji so bili predvsem cerkovniki, organisti in pevovodje. Služili so od danes do jutri. Plačo so morali pobirati po hišah, bira pa je bila odvisna od vsakokratne letine in naklonjenosti faranov do šole.²³

Nekoliko bolj urejen je bil položaj učitelja v Loki. Njegova naloga se je omejevala na poučevanje in vodstvo zbornega petja. Za cerkovnika in organista so imeli posebna nameščenca. Mesto je dajalo učitelju prosto stanovanje, škof pa mu je dajal letno tri modije pšenice in osem modijev rži, kar pa je bilo le milost in ne dolžnost loških škofov. Učitelj je moral za to milost prositi vsake tri leta.²⁴

Plošča iz leta 1627 na nekdanji
šoli v Skofji Loki

Leta 1627 je na mestu starega šolskega poslopja ob farni cerkvi sv. Jakoba dal sezidati starološki graščak Mihael Papler novo šolsko poslopje.²⁵ Na poslopje je dal vzdati ploščo z napisom GOT ZU ERN DISEM VATERLANT UND DESSEN IUGENT ZU WOLFART (Bogu v čast, tej domovini in njeni mladini v korist).

Mihael Papler je bil po rodu loški meščan, morda potomec sodnika Paplerja, ki je bil 1585 med redkimi člani notranjega sveta, ki jih komisija škofa Ernesta 1585 ni izključila iz mestnega sveta zaradi protestantizma.²⁶ Leta 1601 je bil s svojim imetjem prepisan med viteze. Starološko graščino je kupil 1596 od Jurija Raspa²⁷ in morda so prav Raspi vplivali na njegovo zanimanje za šolo in na prosvetljsko nadahnjene napis, saj je potomec staroloških baronov Leopold Rasp že od 1699 vodil znamenito šolo v Kamniku, v kateri so se izobraževali Peter Pavel Glavar, Mihael Paglavec in Jurij Japelj.²⁸

Mesto, ki ga je imel učitelj v tem obdobju v loški šoli, pa ni prav v skladu s pomembnim napisom na pročelju šole. Vsi viri iz tega obdobja govore le o učiteljevem boju za kos kruha, ne pa o pedagoškem delu in o skrbi za loški naraščaj.

Če primerjamo učiteljeve dohodke v naturalijah z dohodki, ki so jih prejeli uradniki loškega škofa, je njegovo mesto med zadnjimi. Tako je prejel l. 1621 oskrbnik 20 modijev pšenice, protipisar 12 modijev, župnik 25 modijev, učitelj pa le dva modija pšenice. Rži pa je dobival mestni cerkovnik 2 modija, prifarski 4 modije, učitelj pa 8 modijev.

Bratovščina rožnega venca v Stari Loki je plačevala učitelju l. 1669 po 6 gld letno, organistu 5 gld, prifarskemu cerkovniku pa 3 gld. V letu 1726/27 je povečala plačo učitelju in organistu na 10 gld, cerkovnik pa je ostal pri 3 gld letno.

Učitelj je imel še nekaj dohodkov kot pevovodja, tako je dobil s pevci vred l. 1639 ob blagoslovitvi grajske kapele 1 gld in 50 krc.²⁹

Število učencev, ki so učitelju plačevali za pouk, je bilo vedno manjše, kajti duhovniki so prevzemali tudi učiteljeve posle. Učitelj je moral s svojimi pričlimi dohodki plačevati še pomočnika (untermeistra).³⁰

Učitelji in njihovi pomočniki so bili večinoma poročeni in so imeli številne družine, zato ni čudno, da so morali sredi 18. stol. nekaj let sodelovati v cerkveni službi, vendar pa je imela Loka 1757 in 1760 spet posebnega organista.³⁰

Nasprotovanja med loškim mestom, ki se je bojevalo za svojo samostojnost, in škofom, ki je zahteval pokorščino tudi v šolstvu, se je zlasti kazalo ob imenovanjih novih učiteljev.

Tako so se meščani upirali in tudi uspeli, da bi l. 1702 po smrti starega učitelja Jurija Kapfferja, ki je trideset let učil v Loki, na predlog glavarja Mandla nastavili nekega »untermeistra« iz Ljubljane, ki je bil po Mandlovem mnenju odličen v instrumentalni in koralni glasbi. Mandl se je pritoževal škofu, da so loški meščani zgolj mesarii, kovači in čevljarji in ne morejo razumeti, kakšne kakovosti mora imeti učitelj. Imajo pa pravico izvoliti učitelja po svoji volji. Ko so Ločani tako svojevoljno izvolili učitelja Franca Matija Marzina, mu je škof ustavil dajatve v žitu. Glavar Mandl je poročal škofu, da so svojevoljno izvolitev zakrivile le nekatere nemirne in uporne butice, ki so potegnile ljudstvo za seboj. Nato je škof odobril dajatve v žitu proti reverzu, ki ga je Loka podpisala 1703. Po reverzu Loka ni smela brez škofovega soglasja več postavljati novega učitelja, ta pa je moral vsake tri leta prositi za žito. Učitelj Marzina in njegov pomočnik Sigmond Clemens Krauppen sta nato dobivala škofovsko žito. Ko pa je 1749 Marzina umrl, je Loka spet brez škofovega dovoljenja izvolila novega učitelja Anthonija Gabra, ki se je moral skupaj s pomočnikom Kossom potegovati za vedno bolj redke učence in za dajatve v žitu. Tudi učitelj Jožef Egger je 1771 tožil, da mu je škof dodelil namesto treh modijev pšenice zgolj dva modija in osem modijev rži, da pri skromni plači in revnem postranskem zaslužku ne more živeti.³¹

Vendar pa so stoletna neprekinjena tradicija šolstva v Loki, verjetno slovenski učni jezik vsaj v 15. stol. in izjemen, čeprav ne najboljši položaj, ki ga je imel učitelj v Loki, postavili trdne temelje, na katerih se je gradilo novo poglavje v zgodovini loškega šolstva, ki se prične z uvedbo splošne šolske

obveznosti 1774 in z nastopom novega administratorja škofjeloških posesti freisinškega škofa grofa Janeza Jakoba Edlinga, glavnega pobudnika za ureditev osnovnega šolstva v Avstriji.

Opomba:

Dragoceno gradivo iz freisinškega krožnega arhiva (Kreisarchiv München, Herrschaft Lack) mi je dal na vpogled dr. Pavle Blaznik, za kar se mu najtopleje zahvaljujem. Prav tako se zahvaljujem direktorju Francetu Ostanku in prof. Franciju Stuklu za rokopisno gradivo šolskega muzeja v Ljubljani in arhiva muzeja v Škofji Loki ter nunskemu samostanu v Škofji Loki za gradivo iz uršulinskega arhiva.

Opombe

1. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, 1963, str. 17, 18. — Fr. Ostanek, Pomen šol. kronik za zgodovino šolstva; Kronika 1953, str. 179; Kramer, Nekoliko črtic iz zgodovine škofjeloške deške šole. Letno poročilo 4-razredne deške šole, 1890/91. — 3. Blaznik, Kolonizacija in kmetsko podložništvo na Sorškem polju, SAZU, Razprave II, 1953, str. 190. — 4. Iz zgodovine vnanje deklishe osnovne šole uršulink v Škofji Loki, Šolski muzej v Ljubljani, kartoteka šolskih kronik; Einiges aus der Geschichte des Klosters und Pensionates der Ursulinen in Bischoflack, Jahresbericht des Ursulinen Mädchen Pensionates in Bischoflack über Schuljahr 1893/94, str. 3; Attestat der Stadt Lack, I. III. 1782. — 5. Blaznik, O obrti v Škofji Loki v srednjem veku, LR, 1960, str. 80; Blaznik, Trgovske zveze Škofje Loke z Reko v luči notarske knjige Antona de Renno de Mutina, LR 1961, str. 78. — 6. Schmidt, Zgod. šolstva, str. 27. — 7. Žnidar, Šolske zgradbe nekdanj in danes, Šolske zgradbe v obdobju 1775 do 1966, Lj. 1967, str. 8. — 8. Schmidt, Zgod. šol., str. 26. — 9. Kreisarchiv, München, fasc. 45, št. 276; (zapiski dr. Pavla Blaznika). — 10. K. A. fasc. 53, št. 295-36, (zapiski dr. P. Blaznika). — 11. K. A. fasc. 53, št. 295-43, (zapiski dr. P. Blaznika). — 12. Blaznik, Kolonizacija in kmetsko podložništvo, Razprave, 1953, str. 220. — 13., 14., 15. Blaznik, Reformacija in protireformacija, LR 1962. — 16. K. A. fasc. 42, št. 221 (rokopis dr. P. Blaznika). — 17., 18., 19. Blaznik, Reformacija in protireformacija, LR 1962. — 20., 21. Schmidt, Zgodovina šolstva, str. 96, 110. — 22. K. A. fasc. 33, št. 33 (zapiski dr. P. Blaznika). — 23. Žnidar, Šolske zgradbe nekdanj in danes, str. 13. — 24. K. A. fasc. 29, št. 38 (Zapiski dr. P. Blaznika); modij 112,5 litra. — 25. danes Cankarjev trg 10. — 26. Blaznik Reformacija in protireformacija, LR 1962, str. 79. — 27. Blaznik, Kolonizacija in kmetsko podložništvo, Razprave, 1953, str. 180, 183. — 28. Benkovič, Maksimilijan Leopold baron Rasp in njegova šola, DS, 1899, str. 293. — 29. Kos, Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja, MS, Lj. 1894, reg. 100, 484, 517, 583, 157. — 30. K. A. fasc. 33, št. 98 (zapiski dr. P. Blaznika). — 31. K. A. fasc. 29, št. 38 (zapiski dr. P. Blaznika).

Résumé

LES DÉBUTS DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE À ŠKOFJA LOKA

Le premier témoignage sur les écoles de Škofja Loka date de 1271 lorsqu'on cite comme témoin un certain Wolflinus Scolasticus de Lak. On suppose aussi que Škofja Loka possédait déjà à une époque très reculée une école de filles dirigée par les clarisses.

L'existence d'une école municipale au XVème siècle est attestée par des documents. Lors de la nomination d'un nouveau instituteur les bourgeois luttent déjà avec le clergé pour la reconnaissance de leur indépendance. Puisque la majorité des commerçants de Škofja Loka au XVème siècle sont des Slovènes, il est presque sûr que cette école était slovène.

A l'époque du protestantisme, les bourgeois protestants fondèrent à Škofja Loka une école allemande, mais l'ancienne école municipale subsistait toujours. Elle était fréquentée aussi par des enfants pauvres. L'instituteur protestant allemand était persécuté par l'évêque qui le fit enfermer dans une prison du château. En ce qui concerne le protestantisme et les écoles slovènes dans les environs de la ville, les sources restent muettes.

Après l'expulsion des protestants, lorsqu'on abolissait les écoles presque partout en Slovénie, l'école de Škofja Loka qui avait un instituteur et son adjoint continuait à exister. La nomination de l'instituteur et l'aumône annuelle de l'évêque en forme de blé ranimaient toujours les conflits entre la bourgeoisie jalouse de son indépendance et l'évêque qui désirait affirmer son autorité. En 1627, le châtelain de Stara Loka Mihael Papler fit construire une nouvelle école avec un logement destiné à l'instituteur. En dépit de la belle devise inscrite sur la façade «Got zu ern diesen vaterlant und dessen iugent zu wolfart», toutes les sources de cette époque parlent seulement de la dure lutte de l'instituteur pour son existence.

Cette tradition séculaire a jeté pourtant les fondements pour le développement ultérieur des écoles de Škofja Loka.